

Dinko KOVAČIĆ

»S kolegi projekta Split 3 nismo načrtovali, mi smo ga živeli!«

Esej: Split 3 – druga plat medalje

Ugleden splitski arhitekt ekskluzivno za *Spektar (Slobodna Dalmacija, op. ur.)* odkriva genezo nastanka mednarodno priznanega projekta Split 3, ozira pa se tudi na aktualne (re)interpretacije celotnega projekta, kar občuti kot »kulturološko agresijo«. Prav zato Kovačić dviguje glas in izraža svoje pomisleke in mnenje.^[1]

Pogosto so me spraševali, katera od zgradb (hiš), ki sem jih projektiral, mi je najbolj všeč. Skomignil sem z rameni, saj nisem mogel niti ene izločiti. Vse sem namreč ustvarjal enako vzneseno ter vanje vgradil vse svoje arhitekturno znanje in celega sebe. Vsaka od njih je bila v teh okvirih zame najboljša in najlepša. S tem prepričanjem sem dočakal starost. Še pomislil nisem, da bi lahko bilo kako drugače. Pa se je zgodilo. Dejanja docentke dr. Višnje Kukoč, njene številne neresnice, uzurpacija in ponižanje so me izzvali, da se s pravim očetovskim refleksom zavzamem za najbolj ogroženo »hišo« ter si vzamem pravico, da jo izpostavim kot najlepšo in meni najljubšo. **To je naš in moj Split 3.**

Sprejem v članstvo HAZU leta 2006 sem doživel kot podajanje roke in stisk dlani z najvišje intelektualne, nacionalne ravni. Redki so, ki doživijo tako čast. Pomislil sem, da ta sijaj opozarja na približevanje konca profesionalnega angažmaja. Bil sem projektant, nikoli več ne bom projektiral, bil sem profesor, ne bom več poučeval ... Še pomislil nisem, da me bo prav status akademika obvezal ščititi in braniti ogrožene nacionalne kulturne vrednote.

Imenovana kolegica, ki je danes doktorica znanosti, je v Ljubljani obranila

doktorsko disertacijo s temo Split 3. Neverjetno je, da se ni posvetovala niti z enim živečim ustvarjalcem tega velikega projekta, čeprav živimo v istem mestu. Prepričan sem, da bi ji vsak kolega pomagal. Jaz pa bi ji z veseljem opisal na tisoče slikovitih dogodkov, pripovedoval o vzdušju v časih planiranja, projektiranja in gradnje Splita 3. Edini stik je vzpostavila z mano, in to po končanem doktoratu, v amfiteatru Doma mladih, kjer sva z Bracom Mušičem imela predavanje. Želela je, da ji dam knjigo vtisov o Splitu 3, ki mi jo je tedaj osebno vročil Braco Mušič. Vljudno sem ji rekel, da ji je ne dam. Zase in za vse kolege iz projektne skupine lahko rečem, da projekta Split 3 nismo načrtovali, mi smo ga živeli. Prav zato je raven omalovaževanja in nespoštovanja grozljiva.

Številni članki v dnevnikih časopisih, posebej pa »pregledni znanstveni članek« »Razvoj Splita od 1968 do 2009« v časopisu *Prostor* št. 18 zaznamujejo in dokazujejo raven omalovaževanja in nespoštovanja deleža, poudarjam, na razpisu izbranih splitskih arhitektov. V znanstvenem in strokovnem pogledu se zaznavajo predvsem površnost in številne dejanske nepravilnosti, ko neuspešno poskuša naštetii imena izvedenih, celo nagrajenih projektov ulic in imena arhitektov, ki so jih projektirali. Članek je na ravni povprečnega in predvsem neobjektivnega statističnega poročila.

Dr. Višnja Kukoč je sodelovala tudi na ljubljanski razstavi (v katalogu je napisala besedilo Split 3). S stropa so viseli ogromni panoji s slikami stavb, ki so jih

Slika 1: Krstarica, avtor Frano Gotovac (foto: Dinko Kovačić)

projektirali splitski arhitekti, brez imen avtorjev. Čeprav sem takoj opozoril na napako, se je ta na splitski razstavi »50 let Splita 3« ponovila. Projekt Split 3, obsipan s pohvalami, priznanji in navdušenjem, je zaradi uzurpacije prikrajšan za svečano proslavo jubileja, proslavo, kakršno si je s svojo pomembnostjo zaslužil.

Številna leta smo mi, splitski arhitekti, ob delu, načrtovanju stavb in uresničevanju idej složno, v prijateljstvu, z veseljem ustvarjali nekaj novega, nekaj lepega, na kar nismo bili ponosni samo mi, ustvarjalci, temveč vse mesto. Številni občudovalci, strokovnjaki in navadni ljudje so vsakodnevno obiskovali Split 3. Že ta dejstva so zadostna garancija za uspešnost take manifestacije, ki bi s svojim šarmom vzbudila zanimanje javnosti.

Na drugi strani pa je avtorica razstave, njen ljubljanski doktorat, enormen trud njene družine, njihov pogum in drznost, kar je skupaj z bledimi argumenti zanj vseeno bil prevelik zalogaj. Nimajo dovolj avtoritete, saj se tako pomembna manifestacija za mesto lahko organizira samo z vplivom in ugledom v stroki. Z majhnim odzivom meščanstva in strokovnjakov je ta konstatacija potrjena. Ostaja vprašanje, ali je sama uzurpirala pravico ali jo je nekdo postal (oktroiral)?

Čeprav je naslov manifestacije »50 let Splita 3«, splitski arhitekti niso omenjeni niti v katalogu niti na razstavi. Zato protestiram v imenu vseh kolegov (razen enega). Ta postopek smo doživeli kot omalovaževanje udeležbe splitskih arhitektov, kot nekolegalnost, nekorrektnost in predvsem nespoštovanje. Postopek je pod vsako ravno osnovne vljudnosti.

To, da dr. Višnja Kukoč z omalovaževanjem našega dela ves projekt Split 3 pripisuje slovenskim urbanistom, je primer skorumpirane vesti, nevarnosti in škodljivosti za arhitekturo. V programu

manifestacije »50 let Splita 3« piše:

Predavanje:

Janez Koželj, urbanist, podžupan Ljubljane, predavatelj urbanizma na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani: »Moje izkustvo v transformaciji Ljubljane v vzdržljivo mesto«

Uvodna beseda:

Matjaž Marko, predstavnik donatorja, prvi svetovalec na Veleposlaništvu Republike Slovenije v Zagrebu

Odprte razstave:

Janez Koželj, urbanist, podžupan Ljubljane, predavatelj urbanizma na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani

Udeleženka okroglega omizja:

Ilka Čepres, arhitektka, predavateljica urbanizma na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani

Predavanje:

Luka Skansi, arhitekturni zgodovinar, predavatelj zgodovine na filozofski fakulteti na Reki: »Življenje in delo Vladimirja Braca Mušiča«

Je mogoče družina dr. Višnje Kukoč ljubljanska filiala? Če je tako, kdo jo je postavil na to mesto?

Dejstvo je, da je organizacijo vseh dogajanj podpisala splitska fakulteta za gradbeništvo, arhitekturo in geodezijo. Sprašujem se, ali se na fakulteti zavedajo, kaj se dogaja v njihovi hiši, ker je neverjetno, da sta edini avtorici dr. Višnja Kukoč – mati, Jelena Borota – hčerka, glavni oblikovalec pa Marko Borota – sin (sramota, kaj takega se ne dogaja niti v Demokratični republiki Kongo). Upajmo, da fakulteta ne dodeljuje koncesije za Split 3, ker bi sicer morali povprašati o koncesijskem roku, generacijski zamenjavi, podedovanju ekskluzivnosti. Ne more se zaobiti vprašanje, kje bodo študenti izvedeli resnico, če jih poučuje doc. dr. Višnja Kukoč.

Vse to, kar se je zgodilo, ni samo problem fakultete, ampak vsega mesta. Župan Splita Andro Krstulović Opara ni zadovoljen s tako proslavo pomembnega jubileja za Split. Znova bom zatrdil, da

Slika 2: Ulica bratov Borozan, avtor Dinko Kovačić; avtor skulpture Vasko Lipovac (foto: Dinko Kovačić)

je Split 3 nacionalna vrednota (čeprav avtorici s svojimi postopki to negirata), in o tem problemu bodo obveščene vse pristojne inštitucije na najvišji nacionalni ravni, vse, ki so usposobljene in poklicane za reševanje problema razprodaje priznanih nacionalnih vrednot. Ni mogoče razumeti, kako to, da jima je dodeljena tako izrecna ekskluzivnost. Nismo užaljeni samo ustvarjalci, temveč vse pristojne mestne in državne institucije, ki so projektu Split 3 in avtorjem podelile najvišja priznanja. Naštel jih bom (prosim, ne razumite tega naštevanja kot bahaštvo, temveč kot samoobrambo in obrambo državne integritete):

- Dinku Kovačiću in Mihajlu Zoriću za Ulico bratov Borozan nagrada 8. zagrebškega salona leta 1973,
- Dinku Kovačiću in Mihajlu Zoriću za Ulico bratov Borozan Borbina nagrada za arhitekturo leta 1973,
- Dinku Kovačiću in Mihajlu Zoriću za Ulico bratov Borozan »Nagrada Vladimir Nazor« leta 1973,
- Dinku Kovačiću za Ulico Dinka Šimunovića »Nagrada grada Splita« leta 1974.

Manifestacija »50 let Splita 3« in razstava »brezimenske« arhitekture sta uporabljene, bolje rečeno zlorabljeni, kot podkrepitev urbanističnega zasnuteka. Temu se upiram v imenu vseh

arhitektov (razen enega), ker dejstva potrjujejo prav nasprotno. Urbanisti so nagrado Borbe dobili šele čez nekaj let. Naše zgrajene stavbe si je ogledalo na tisoče obiskovalcev (kar potrjujejo datumi iz knjige vtisov). Objekti splitskih arhitektov so pričali tudi o delu urbanistov, saj se brez zgradb urbanizem ne more argumentirati.

Po vzoru projekta Split 3, po isti urbanistični shemi ulic, so slovenski urbanisti projektirali naselje Maribor – jug in naselje v Ljubljani. Toda zaradi neambiciozne arhitekture so ostali popolnoma neopaženi.

Mesta imajo prav tako kot ljudje svojo življenjsko usodo. Doživljajo prelomne trenutke, krize, vzpone, rast, stagnacijo, živijo, utripajo. Vse to je pogojeno z družbenimi, gospodarskimi in predvsem političnimi okoliščinami. Tavanja po zgodovinskih ovinkih povzročajo socialne in demografske spremembe. Naloga arhitekture je dvojna, ustvariti pogoje za srečno življenje prebivalcev in kakor kronist s trdim betonom zapisati čas, življenje ljudi in družbe.

Ob koncu 60. let so nove, napete politične okoliščine (to je čas hrvaške pomladi) pogojevale nagel dotok novih prebivalcev v Split. Večinoma so bile to vojne osebe. Kakšni so novi prebivalci? Oni so zapustili svoj rojstni kraj, družino in s političnim imperativom celo Boga. Prišli so v Split, prazni, kot bi jih prinesel veter. Dobili so hišo in mesto, brez navodil za uporabo (ko kupiš električni aparat, imaš navodila v 4 jezikih). To so ljudje brez družbenih vezi in odnosov, toda prav te vezi določajo ljudi, saj se vse človeške vrednote merijo s količino in kakovostjo družbenih odnosov.

To ni rast, to je maligno kipenje. Ta demografski pok je zarisala politika na najvišji ravni. Rezultat vsega tega je bolna družba. Nepričakovano se je pojavil novi fatalni moralni standard, ki je izzval nasprotje med ukoreninjeno

in novo moralno. V eni od stolpnic se je v vseh poštnih predalih pojavil listek: »Živim v 16. nadstropju, star sem in sam, prosim, obiščite me.« Krik in obtožba!

Vsak arhitekt se mora zavedati, da finance, tehnologija in tudi urbanizem določajo merljive determinante, subtilne, neogibne konstante, kot so intimnost, sreča, odtujitev in predvsem vsaka oblika odnosa med ljudmi, pa so program, ki izhaja iz njegove vesti. Ta dejstva so zasnovala edino učinkovito zdravilo proti odtujenosti. Ideja ulice – prostora, na katerem se ljudje srečujejo, pozdravljajo kakor dobri znanci in kramljajo, promovira mediteranski način življenja, Splitu pa daje upanje, da se njegova miselnost obdrži. Prevzeli smo obvezo projektirati, izoblikovati in izgraditi Split in Splitčane v njem z znanjem in vestjo, spoštovati dogovor in mero med domačim in univerzalnim, med tradicijo in sodobnostjo. Preizkušana je resnica, da prevelika mera tradicije vodi v patetičnost in kič, čista univerzalnost skupaj s samostojno lepoto pa v neosebnost. Prepletenost prostora in ljudi naj bo edini programski cilj. Glavna karakteristika prostora v eksterierju in tudi v interierju (stanovanju) mora biti stimulatívna podpora v kreiranju življenja. Prostor, enakopraven dejavnik, združuje ljudi in oblikuje njihovo življenjsko razpoloženje. Od prostora se pričakuje, da spodbuja, pričakuje se dogajalnost.

Dejstvo, da se družba preoblikuje v številne nepovezane posameznike, je bilo za projektante projekta Split 3 nov izziv. Človek je najbolj sam, ko se znajde v množici neznancev. Bistvo nalog je oblikovati prostor, ki bo že sam po sebi vključeval »navodilo za uporabo«, prostor, ki bo ljudi poboljšal, njihovo prijateljstvo, doživetje v prostoru in zaradi njega, pa okreplil. To je poslanstvo arhitektov. Od nas se je pričakovalo, da tako odgovorimo na zahteve časa, enako kot je bil ta čas določen z ljudmi. Navdušeni nad delom in ustvarjanjem v

izbrani, složni delovni skupnosti nismo načrtovali stavb, načrtovali smo betonska bitja.

Vsi ti kompleksni odnosi definirajo arhitektonski videz Ulice bratov Borozan v Splitu 3. Objekti rastejo iz zemlje – nekje so nižji, nekje višji, nepričakovano visoki, nepredvidljive rasti, kot bi zasedjali betonsko seme, ki mu je življenje vdihnulo naravno rast. Objekt resnično živi skupaj z ljudmi, ki so ga sprejeli kot živo bitje, ki enakopravno sodeluje v kreiranju njihovega življenja, se veseli in žalosti z njimi.

Odgovorno in izjemno komplicirano delo zahteva interdisciplinarni pristop ter formiranje tribune zaradi izmenjave izkušenj in dobronamernih nasvetov z različnih znanstvenih področij, ki so vedno dobrodošli. Organizirala se je kreativna delavnica »Ulica bratov Borozan«. Razen projektantov so idejo podpirali prof. Borben Uglešić, psihater, Vasko Lipovac, slikar in kipar, Gorki Žuvela, slikar, Ivan Martinac, arhitekt in filmski režiser, in vsi drugi, ki so želeli sodelovati. V tej konstelaciji celotne odtujenosti smo ustvarjali pod geslom »Ne pričakujemo sto novih umetnikov, temveč sto novih ljudi, ki potrebujejo umetnost.«.

Pri predaji stanovanj (vedno po dva vhoda naenkrat) smo v prostore projektne skupine vsakič povabili prihodnje stanovalce na kavo in pogovor s projektantom. Tam sem organiziral »stanovanjsko šolo«. V podjetju »Parki in nasadi« sem prosil, naj na vsa okna in balkone postavijo salonitne lonce s cvetjem, kar so tudi storili. To naj bi bil zgled drugim. Prav ta ulica je dobila vse mogoče nagrade. Urbanisti so jo vzeli za vzorčni oblikovni model za ves Split 3 (fotografija makete), česar dr. Višnja Kukoč pri naštevanju v znanstvenem članku sploh ni omenila?!

Pri Ulici Dinko Šimunović v Splitu 3 moram posebej poudariti detajl, ki ga

štejem med svoje pomembne prispevke k sožitju človeka in narave in upiranju odtujenosti. Toda to je pripovedka o hišicah za vrabce:

Z letalom sem potoval iz Zagreba domov v Split. Zraven mene je sedel starejši Splitčan. Naenkrat me je z očitkom v glasu vprašal: »Si ti oni Kovačić,« ustavil se je in nadaljeval, »ki dela tiste ravne (*liše*) hiše? Ali ne veš, da je v Splitu vsaka hiša, ki nima v zidu luknje za vrabca, prekleta?« Jaz, mladi pav, vaju samo pohval, sem se najprej začudil, po premisleku pa sem dojel resnost njegovega očitka. Spomnim se, da sem vso noč ponavljal: »Vrabci, luknje, vrabci, luknje ...« Drugega dne so vsi moji sodelavci v končane projekte vnašali hišice za golobe in vrabce. Toda uprave izvajalskih podjetij so se postavile po robu. Tehniški direktor se je razjezil. Izbruhnila je težka »vojna«. Okrepljen z navdušenjem sem, hvala bogu, vztrajal. Za novo leto je podjetje Lavčević tiskalo voščilnice z motivom mojih hišic za vrabce in jih razposlalo po vsem svetu. Vrabci so dobili hišice, jaz pa satisfakcijo.

Novonastale politične razmere so opozorile na nevarnost izgube identitete, na pričakovano prelomnico, kar je vključevalo izdelavo novega programa rasti. Mesto je z razpisom preverilo svojo prihodnost. Tako je nastajal in rasel Split 3. V podjetju za izgradnjo Splita je bil zaposlen arhitekt Jozo Vojnović, moder in predvsem dobronameren človek. Menil je, da je veljaven urbanistični model izčrpan. Pripravljen je bil obsežen program in razpisan jugoslovanski natečaj. Zmagali so urbanisti iz Urbanističnega inštituta Republike Slovenije: Vladimir Braco Mušič, Marjan Bežan in Nives Starc. Novi plan je vnesel svežino in drugačnost, prvič se je občutil evropski duh v ustaljeni urbanistični praksi.

Urbanističnemu je sledil mestni arhitektonski razpis za izbiro arhitektov, ki naj bi skupaj z urbanisti sestavljali

Slika 3: Dobrilina, avtor Danko Lendić (foto: Dinko Kovačić)

Slika 4: Getaldičeva, avtor Marijan Cerar (foto: Dinko Kovačić)

»Projektno grupo Split 3«. Izbrani so bili arhitekti Marijan Cerar, Frane Gotovac, Dinko Kovačić, Danko Lendić in Mihajlo Zorić. Ščasoma so se zaradi obsega dela pridružili še Ivo Radić, Ante Svarčić, Tonko Mladina in končno še Slaven Rožić.

Leto 1968 – prvi konsenz

Začetek je bil optimističen in vesel, ker smo se takoj dogovorili o medsebojnih

odnosih in odnosih z oblastjo na najvišji ravni, vojsko kot glavnim investitorjem, mestno upravo in županom Jakšem Miličičem ter organizatorjem gradnje, urbanistov in projektantov »Poduzecem za izgradnjo Splita«, na čelu katerega je bil naš šef Jozo Vojnović. Veselje in nič drugega. Vsa gradbena podjetja so se zaradi tako grandioznega posla združila v UGOS (»Udružena građevinska operativa Split«).

Začelo se je delati z doslej nevidnim entu-

ziazmom. Mnogi bodo pozneje trdili, da je bila kreativna atmosfera v projektantskem timu največja kvaliteta tega zahtevnega posla. Zanos, ki je prevzel vse soudeležence, bo ostal zapisan kot eden od ključnih prispevkov razvoju Splita. (Jozo Vojnović)

Odnosi med soudeleženci so bili na najvišji kolegialni ravni. Posebej je treba poudariti primeren odnos med urbanisti in projektanti arhitekture. Vsak je delal na svojem področju, dogovorjena so bila tudi pooblastila urbanistov in arhitektov in medsebojni odnosi, kar ni izključevalo dobronamernih nasvetov, ki so bili po skupni razpravi sprejeti ali pa ne. Take situacije so bile pogoste. O tem priča popolna avtorska različnost vsakega ansambla – ulice in prepoznavnost arhitektonskega rokopisa vsakega avtorja. Tako kot ljudje imajo tudi stavbe različne lastnosti in svojo osebnost. Ta ubranost in sinhroniziranost s projektantskim timom sta značilni za Mušičevo delovanje. Podpiral je avtorsko svobodo ter opozarjal na meje med urbanizmom in arhitekturo. Mislim, da je prav ta akcentuirana avtorska različnost ustvarila posebno vrednost celotnega Splita 3.

Sinhronizirajočo skladnost urbanističnega segmenta je uveljavil Braco Mušič, človek širokih obzorij, ki je bil vedno pripravljen na pogovor in dogovor. Naš veliki šef Jozo Vojnović je z izjemno usposobljenostjo, selektorsko veščino, predvsem pa z zaupanjem in spoštovanjem uresničil ubranost organizacijskega dela projekta v projektini skupini. Poudariti pa je treba, da so projektu Split 3 šle na roko vse okoliščine.

Kreativna atmosfera, enotnost in sklad, predvsem pa navedena človeka, so pustili globoke sledi v mestu in vseh soudeležencih. Meni osebno pa sta delo in prijateljstvo z njima postala kašipot v vsem profesionalnem življenju.

Moje prijateljstvo s pokojnim Bracom Mušičem je živelo dalj kot projekt Split 3, tako rekoč do njegove smrti.

Slika 5: Papandopolova, avtor Ivo Radić (foto: Dinko Kovačić)

Slika 6: Ruđera Boškovića, avtor Ante Svarčić (foto: Dinko Kovačić)

Na odprtju moje razstave v Ljubljani so govorili akademik Jože Trontelj, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, akademik Zvonko Kusić, predsednik Hrvatske akademije znanosti in umetnosti, in arhitekt Vladimir Braco Mušič, ki je napisal predgovor za katalog razstave.

Braco Mušič je pogosto predaval na poletni šoli na Braču. Velikokrat sva skupaj predavala o Splitu 3. Nekaj let pozneje,

po skupnem predavanju v amfiteatru splitskega doma mladih, mi je pred vsem avditorijem podaril knjigo vtisov Split 3 z besedami: »Dobra arhitektura je vzdignila urbanizem na doseženi nivo. Dinko, ti si te ljudi vodil in hodil z njimi vsakodnevno naokrog, zato ta knjiga pripada tebi.« Ob ploskanju vseh prisotnih je bila to zame izjemna gesta profesionalnega priznanja, predvsem pa izraz prijateljstva. (Prisotna je bila tudi dr. Višnja Kukoč).

Slika 7: Doverska, avtor Tonko Mladina (foto: Dinko Kovačić)

Ob njegovi smrti sem za *Slobodno Dalmacijo* napisal »In memoriam«, za kar se mi je njegova družina pristrčno zahvalila.

Spodbujeni z omenjanjem in različnimi besedili v časopisih in na portalih me zadnje čase znanci sprašujejo, kaj se dogaja. Namreč, neresnično, nepreverjeno, dvomljivo in prilizniško nekorektno se celotni projekt Split 3 poskuša pripisati samo Vladimirju Bracu Mušiču. S to neresnico se mu dela medvedja usluga. On je bil pravi gospod. Nikdar se ne bi kitil s tujim perjem. Poudarjam, skupina ljubljanskih urbanistov je vodila urbanizem, z razpisom izbrani arhitekti pa arhitekturo.

Konec sedemdesetih let – drugi konsenz

Z minevanjem let je rastle tudi nezainteresiranost. Navdušenje in optimizem sta

zbledela. Spet dogovor. Dogovor med istimi protagonisti, toda z drugim predznakom. Vojska, glavni investitor, je svoje potrebe po stanovanjih izpolnila. Mesto je vse svoje finančne potenciale preusmerilo predvsem v mediteranske igre. Naš veliki šef Jozo Vojnović prehaja na fakulteto za gradbeništvo, Braco Mušič, Marijan Bežan in Nives Starc pa bodo kaj hitro odleteli v Ljubljano. Naš čudežni otrok pa bo vse do danes ostal brez urbanistične kontrole. S takim postopkom so vsi soudeleženci, prav tako kot urbanisti, demantirali sebe, svoje delo in potrebe mesta. »Razidite se v miru« (kakor ob koncu maše), so složno končali vsi pristojni in pustili projekt nedokončan.

Mesto je prepuščeno volji dobičkarjev, za katere so vse naše zgodovinske, kulturne in ambientalne vrednote samo surovina. Rumeni ljudje. Preoblečeni v dobronamerneže ves čas nekaj ponujajo, hodijo po robu pravnovejavnih in mo-

ralnih norm. Gledam jih in ne morem dojeti: so to ljudje ali kaj drugega?

Na koncu, naj na podlagi vseh naštetih dogajanj dodam še svoj osebni sklep. V tistem času, v svetu čudežnega navdušenja, zaslepljen s pohvalami, sem verjel samo v radost ustvarjanja. Danes, s časovno oddaljenostjo dolgega pol stoletja, sprovciran s ponižanjem in nespoštovanjem dr. Višnje Kukoč, težko sprejemam dejstvo, da ima vsaka medalja tudi drugo plat.

Ideja o novem mestu se je vsak dan nešteto krat ponavljala, v resnici pa novega mesta ni, ostala so samo stanovanja. Mi projektanti z višine svojega navdušenja nismo niti opazili, kaj se pravzaprav dogaja. Verjeli smo, da bo šlo vse po vrsti, kot je bilo obljubljeni in planirano. Slepo smo verjeli v rožnate obljube o vsebinah, ki določajo pravo mesto. Pripovedovali smo o tem vsemu svetu, prepričevali sebe in njih, da bo tako. Pa

se ni uresničilo. To je bila samo utopija. Pravljico o novem mestu je potrebovala visoka politika zaradi skrivanja načrtovane demografske praske. Temu bom dodal še en doktorat. Odprtih oči in pri zdravi pameti lahko konstatiram: samo mi naivneži smo verjeli, da bo zgrajeno pravo mesto. Split 3 ni in ne bo mesto. Resnična je samo šarmantna pravljica o Eldoradu v našem mestu. Utopija.

Čez pol stoletja je zazvonil telefon. »Na seji Mestne skupnosti Split 3 je bilo odločeno, da vas imenujemo za častnega meščana Splita 3.« Najprej presenečenje, potem pa neizmerna sreča in veselje. Pogosto sem svojim študentom zatrjeval, da bodo za vsako uspešno delo nagrajeni s prijateljstvom. Nisem mogel verjeti, da mi bo zato, ker so zadovoljni z rezultatom mojega dela, in to po petdesetih letih, prijateljstvo izkazala cela mestna skupnost. Resnična radost, ki presega vsa pričakovanja. Kakšno priznanje ob koncu poklicne poti! Hvala za priznanje in počastitev.

To je zapis o mojih pomislekih, opredelitvah, spoznanjih, mnenju, navdušenosti, avtorski svobodi, prelomitvi dane besede ... Pri tem se ne spuščam v razlago arhitekturnih del svojih kolegov.

P. S.

V časopisu ni dovolj prostora, da bi se lahko podrobno razložil resen problem za mesto in tudi širše. Naj bo to najava enega predavanja ali več teh, ki bodo potekala v prostorih HAZU v Splitu. Zavezan sem mestu, ki sem ga vse življenje gradil, Split pa me je okrasil s številnimi bleščečimi odlikovanji.

.....
Akademik Dinko Kovačić

Hrvaška akademija znanosti in umetnosti

E-pošta: hazusplit@hazu.hr

Opomba

[1] Prispevek je prevod članka, ki ga je avtor objavil v hrvaškem časopisu *Slobodna Dalmacija*.